

„Mino Võromaa 39“ parõmba kirätüü

2026. aasta

Kõgõ noorõmba ütentejijä preemiä

Vanavanaimä perändüs

Mu vanavanaimä Eha om joba 93-aastanõ. Tä om väega rikas: täl om 17 latsõlatsõlast. Kaemalda avvulidsõlõ iäle, om tä väega teküs ja viks. Tä ei lupa kunagi latsi karista.

Vanavanaimä om üles kasunu Võromaal ja võro keele om tä edesi andnu mu vanaimäle, mu imäle ja nüüd ka mullõ.

Tä kõnõlas sakõstõ umast latsõpõlvõst ja vanast aast ja mullõ miildüs noid juttõ kullõlda. Ma mõista timäga võro keeleh kõnõlda ja tuu tälle väega miildüs.

Olõ timäga väikust pääle käünü matusaijah, kohe mi sugulasõ omma matõt. Mullõ läts joba väikuna hinge vanavanaimä austus lahkunuidõ vasta. Kimmäle om tuu andnu tahtmisõ hingipääväl, jõluaigu, kerigupühäl ja vaihepääl niisama kah matusaijah kävvü. Ma ütles imäle ja esäle kõik aig, ku maalõ sõidami, et võinu matusaijah kah kävvü. Mullõ miildüs sinnä küündlid viiä.

Ma hoia väega umma vanavanaimmä ja timä hoit minnu kah. Tä om mullõ väega kallis!

Jutust Romeli Rütli (6-aastanõ),

kirja pand Sõlekese maja võro keele rühmä oppaja Maia Päevalill

4.–6. klass

1.–2. kotus

Savvusanna lugu

Mi vanaimä man om üts vana savvusann. Tuud sanna pruugitas harilikult pühhi aigu vai sis, ku sugulasõ külän ommava. Sann sais õkva lumbi veeren, kohe om väega hää pääle sanna sisse karada. Tuu sann om joba väega vana – mu esä ütles, et sann om tettü 1880. aasta paiku. Mi sannaga käü ütlen üts väega põnnõv lugu.

Mu vanavanavanaesä paksõ Vinnemaalt Leningradi ümbrepiirdmisest paku päsnu perrele säääl päävarjo. Sõa aigu ehitedi sannalõ korstna ja tetti iistarrõ pliit. Nii eläsi nä säääl mito tublit aastat. Tuu häätegevüs ja lahkus om täämbädse pääväni meelen tollõ perre perrätulijil, kiä

eläse Vinnemaal. Nii omgi meil üts väega ummamuudu savvusann, minkal om korstna, midä savvusannal ei piässi olõma, ja üts lugu, miä kõnõlõs inemises olõmisõst.

Harilikult kütt sanna mu tädi, a ku tedä olõ-õi parhilla säääl, sis kütt sanna esä. Olõ-i tuu aig ka inämp kavvõl, ku ma esi naka sanna kütämä. Mullõ miildüs tuu sann väega. A kiä ei mõista savvusannan kävvü, tuu tulõ säält mustõmbalt välla, ku sisse läts. Nii taa elo om.

Albert Kirch

5. klass, Kääpä kuul

Oppaja Ene Säinast

1.–2. kotus

Imä ja lats

Imä: „Nii, kos sa ollit terve koolipäävä?“

Lats: „Koolin olli.“

Imä: „Kos sa sõs koolin ollit, ku oppaja mullõ helist?“

Lats: „Ma olli saalin, mängse palli.“

Imä: „No oppaja otsõ sinno takan.“

Lats: „Mul es olõ kellä ja unõti hinnäst är.“

Imä: „Vai unõtit hinnäst är. Sa koolikellä es kuule?“

Lats: „Es kuulõ. Ma arva, et ma jäi saali pingi pääle magama.“

Imä: „Pingi pääle? Kuis tuu saa nii olla?“

Lats: „Ega ma peris es maka, ma mõtli, silmä kinni.“

Imä: „Silmä kinni ja mõistus kah.“

Lats: „Mõistus oll palli man.“

Imä: „No olõt sa kah üts tarknõna. Hummõn lääts oppaja mano ja kõnõlõt umast silmä-kinni-mängost.“

Lats: „Kas mõistusõ võta sõs kah üten?“

Imä: „No sa õlõ-i suu pääle sadanu.“

Raino Lännik

4. klass, Osola põhikuul

Oppaja Kristina Siska

3. kotus

Pagõja põrknas

Põrknit om aost aigu kasvatatu. A mia om säääl mulla all? Paar aastat tagasi elli üts viil üles kiskmata harimalda põrknas rahulikku ello. A sõs, ku tä oll jo paar nädalit elänü, sai tä teedä, et üleväl om kah maailm. Piitre (nii oll tä nimi) tahtsõ väega teedä, mia säääl mulla pääl om.

Ütskõrd, ku soov oll kõgõ suurõmb, pallõl tä põrknatiidläisi, et nä tennü tälle õhujuurõ, sääntse, millega saa õhust kõik toitainõ kätte.

Tiidläse tüütivä säitse päivä ja säitse üüd. Katsanda päävä hummogul sai Piitre uma juurõ kätte, õigõmbalõ päähä. Piitre tennäs ja läts üttest viihobõsõ kaibõt tunnõlist maa pääle. Ku pallo vahtmist tan oll: lille, puu, hain, lump, ütesõnaga kõik, mis harilikun maahoovin omma.

A sõs näkk tä, midä ütski terve põrknas ei taha eloilman trehvädä – kompostikasti! A kuna Piitre es tiia, et tuu nii halv kotus om, kõndsõ tä õkva sinnä ja hõigas: „Ahoi, kas tan om kah kedägi?“ Tuupääle ilmusi kasti veere pääle üts mädänu põrknas. Sjood põrknast Piitre tundsõ – seo kandi rüüvli. Önnõs oll perrerahvas tä ildaigo vällä kisknu.

Rüüvli hõigas põrknalõ: „Sjookõrd saa ma su raha hindäle!“

Piitre õkva vasta: „Ei saa midägi,“ ja pandsõ plagama. Piitre juussõ nii kavva, ku jõudsõ Kaudimäele. Säääl oll parasjago Aare, kiä kiit põrknasuppi. Nii ku tä Piitret näkk, mõtõl, et pand tuu kah patta, a Piitre juussõ joba kodo poolõ, rüüvli perän.

Nä joosi ja joosi ja joosi, ütesõnaga nä joosi nii kavva, ku jõudsõ Haanilõ. Parasjago oll hummok kätte joudnu. Piitre juussõ õkva hummogudsõ bussi pääle. Nüüd oll tä päsnu. A päsnu kohe? Tä kai hoolõga ringi, bussin oll pääle timä ja bussijuhi õnnõ üts vanainemine. Buss sõit Võrolõ, a Piitre läts maaha Simulan ja säält järgmädsõ bussi pääle, miä vei tä tagasi Haanilõ.

Haanist läts tä tagasi aida, kost tä oll mulla pääle tulnu, ja ronisi tagasi maa sisse. Koton kõnõl tä kõigilõ ummist johtumiisist nii, et rüüvlil oll püss, Aare ajasi tedä Haanini takan, bussin oll hirmsa mõtsalinõ ja nii edesi ja edesi, kooni lõpus magama jäi.

Epiluug. Pernaanõ tull mõnõ päävä peräst pörknit vällä kakma ja löüdse üte pörkna, millel olliva juurõ päään. „Nigu hiussõ,“ mõtõl pernaanõ.

Kustav Simson

4. klass, Rõugõ põhikooli Haani opikotus

Oppaja Kersti Leit

Eripreemiä

Unõnägo

Ma kiigu ja liigu,

liuglõ liaanõ otsan,

turni puie pääl.

Hüppä hõpõpaiu puhma

ja kukõrpallida ku kerä

müüda jõõ viirt...

Ja potsti! Sattõ unõ päält sängüst vällä

ja lei pää vasta pörmandut är!

Ebe Vodi

6. klass, Rõugõ põhikooli Haani opikotus

Oppaja Kersti Leit

Eripreemiä

Raamaduaasta

Raamat om kõigi sõber,

tä ei larma ega käse.

Ta om lavvanuka pääl

ja uut, kuna sa tedä käset.

Raamat kõnõlõs lugusit,
vanast aost ja ilmast.
Raamadaasta tegusid
jäi egäl puul silmä.
Raamadaasta kutsõ meid
lugõma, mõtlõma, nägemä,
et uman keelen mõttõ
ei lähäs kaoma.
Latsi kohus lugõda,
nii raamat jääs.

Andero Habe

5. klass, Antsla gümnaasium

Oppaja Liivia Rebane ja Ülle Anier

Eripreemiä

Kodo

Kodomaja kõllanõ,
kos mi kuun kõik möllämi.
Koton om mul hää ja hell,
sääl om imä, esä, lell.
Ku ilm välän vihmanõ
vai om pääväpaistõnõ,
kodo iks uut meid sääl,
sääl om rahu, sääl om hää.

Elenora Mets

5. klass, Antsla gümnaasium

Oppaja Liivia Rebane ja Ülle Anier

Eripreemiä

Miä minno üten haard

Mullõ miildüs mäangi,
sõpruga üten hängi.
Talvõl suusatami hoolõga,
mitte üldse poolõga.
Suvel miildüs rattasõit,
miä om suur aovõit.
Korvpall om väega äge,
seo and mullõ suurt väke.
Treener om meil lahe,
täl om kõva tahe.

Trevor Juhanson

5. klass, Antsla gümnaasium

Oppaja Liivia Rebane ja Ülle Anier

Eripreemiä

Mi perre munapühä

Munapühhi hummogu otsimi pääle heränemist magõhuisi nii majan ku välän. Värvimi munnõ sibulakuuri vai muu värmiga. Vaihepääl joonistami munnõ. Mängimi munaveerütämist ja koksimi munnõ, et nätä, kellel om kõgõ kõvõmb muna.

Muna veerütämise lavva kinkse mu imäle vanaesä. Laud om tettü puust. Tuu mäng käü nii, et teki pandas maaha ja käändäs otsa tsõõris kokko, et tulnu kruudikõnõ vai rist. Sõs pandas munaveerütüslaud keskpaika ja säält päält lastas munnõl viirdüda. Egälütel om kolm kooni viis munna, midä tä ütsindä säält lauda pite alla lask. Ku muna pututas tõist munna, sõs saa

tuu muna hindäle võtta. Mängu võit tuu, kinkal om kõgõ inämb munnõ. Mullõ miildüs, et imä pand vaihepääl sinnä mängopingi pääle sokolaadist munnõ.

Mu imä mängse munaveerütämist latsõpõlvõn võõridõ latsiga. Mi mängi ütsindä uma perrega.

Harlis Preide

5. klass, Kääpä kuul

Oppaja Ene Säinast

Eripreemiä

Sülditego

Mino meelüsaig omma jõulu. Sõs mi läämi vanaimä mano küllä. Sääl mi teemi kingitüse vallalõ ja pääle tuud nakami süümä.

Mu vanaimä kiit esi sülti. Tä tege sülti nii, et kõgõpäält pand tsiakoodi, tsialiha ja kanakoiva külmä viiga kiimä. Sõs kuur sibula ja tsisnaku ja pand nuu ka potti. Sõs tulõ nika uuta, ku leemele vatt pääle tulõ, tuu piät kopaga är võtma. Vett piät jääma niisamma pallo, ku lihha om. Lihha tulõ väiku kuumaga kiitä paar-kolm tundi. Pääle tuu võetas liha vällä, lõigutas tükkes ja pandas tagasi leeme sisse. Ku lihatükü oma vahtsõst kiimä lännü, jaatas sült võrdsõlt kaussõ sisse jahtuma. Peräst saa kausi panda jahhekappi ja järgmidses pääväs om sült valmis. Kahjos ma esi sülti ei süü, tuu ei miildü mullõ.

Liisa Koval

5. klass, Kääpä kuul

Oppaja Ene Säinast

Eripreemiä

Tsia tsuskamise lugu

Esä kõnõl mullõ, kuis vanastõ joulus tsika tapõti. Keväjä ostõti tallo tsiapõrss, kedä terve suvi ja süküs nuumadi. Nätäl inne jõulupuulpäivä säeti tsiatappu.

Edimält panti tsialõ nõorist ving ülemädse lõvvaluu külge. Ku tsiga rabõhõlõma naas, läts silmus kinni. Ku tsiga oll sulutussõst vallalõ last, viidi tä ussaiida ja panti nii kinni, et tä es saa är paeda.

Ku tsiga väidsega är tsusati, panti kõrraga annom ala, et saassi tsia vere kätte. Ku veri är juusk, sõs panti sinnä õkvalt suula sisse, selle et suul lasõ-i verel hülpuä.

Ku oll kimmäs, et tsiga oll iks är koolnu, sõs panti tä puhastamislavva pääle. Tsika puhastõdi kuuma viiga ja kaabidi väidsega karva maaha. Pääle tuud lasti viil lambitulõga üle, et viimädse karva är palota. Tulõga võeti ka sõrgu päälmidse kihi är. Sis lõiguti tsiga poolõs. Kõrvalõ anomahe panti sisekund: peenüsooligu, mass, rauha, süä. Ku neo asa olli är tettü, sõs minti tarrõ. Ku liha oll är jahtunu, naati tsika lõikma parajis juppõs, millest saa praati tetä, sülti kiitä vai pastiiti tetä.

Kõgõ põnõvamb oll verivorsti tegemine. Edimält mõsti peenükene soolik är ja kääneti pahempidi, et tä är puhasta saanu. Tuu tüü käve katõ sukavardaga. Ku sooligu puhta, tetti vorstipudõr. Suurmidõ sisse panti maiguhainu ja tuu veri, mis edimält oll võet. Sooltõ sisse panti vorstipudõr leigasõga. Ku soolõ putro täüs saiva, sis keedeti vorsti är. Kõik söõgi saiva jõulupühis valmis.

A inämb olõ-i tsiatapmist, selle et inämb ei tohi tsika kotoh olla. Ma olõ esi ka tsika nännü, tuu oll peris suur. Vanaimä ja vanaesä tei esi pastiiti ja sülti, mis olli väega hää maiguga.

Ka nüüd om meil iks sült ja pasteet jõululavva pääl.

Kristofer Kallaste

5. klass, Kääpä kuul

oppaja Ene Säinast

Eripreemiä

Eläjäpuut

Tegeläse: Anti (päämiis), Madis (ostja), Margus (kaupmiis), Mari (lats), Hilda (vanaimä), Aime (naanõ) ja Mati (vanaesä)

Madis: „Tere, ma tahassi osta ütte kodojänest.“

Margus: „Meil om kats kodojänest müügil. Kas ti tahati musta värvi vai valgõt värvi kodojänest?“

Madis: „Ma soovi musta värvi kodojänest!“ (*Lätt kassa mano.*)

Margus (*pomisõs*): „Kokko lätt 120 eurot.“

Madis (*pidä immes*): „Kuis nii pallo?“

Margus: „Tuuperäst, et tä om esimuudu sordist jänes.“

Madis (*tege kõvva helü*): „Ma taha päämehega kõnõlda!“

Margus: „Õkva.“

Anti (*lätt tüütarrõst vällä*): „Laa-laa-laa-laa. Tere! Kas ti tahati musta kodojänest?“

Madis: „Ma jah taha. Mille tä nii pallo mass?“

Anti: „Tuuperäst, et mi poodin ommagi kalli eläjä. A ma õkva kae, vast om midägi võlssi tõtõstõ.“

Päämiis kõnd tüütarrõ.

Anti: „Kae no, tullgi vällä, et hind om hoobis 60 eurot. Kas tuu passis?“

Madis: „Jah, väega hää, aituma.“

Anti: „Võta hääs.“

Madis: „Kas kodojänessele süvvä kah saa osta?“

Margus: „Saa külh.“

Madis: „Häste, ma lää kassa mano, otskõ kodojänessele midägi hääd.“

Margus: „Teemi nii, kokku sõs 70 eurot.“

Madis (*võtt rahakotist raha vällä*): „Tan om 70 eurot.“

Margus: „Aiteh.“

Madis: „Ilosat päivä!“

Ostja sõit autoga kodo.

Aime: „Tere, Madis! Kõnõlõ, kas sait musta värvi kodojänesse?“

Madis: „Tere, Aime! Sai külh!“

Aime: „Väega häste!“

Madis: „Vai jummal, ma unõti tälle puuri osta. Ma lää kipõstõ puuti tagasi.“

Madis (*kaupmehele*): „Tere jälki! Ma unõti puuri osta.“

Margus: „Tere, tere! Om olõman, ma õkva tuu.“

Madis: „Häste.“

Margus: „Kas sjoo sobis? Mass 20 eurot.“

Madis: „Jaa, umbõlõ hää. Aiteh ja viil kõrd ilosat päiva!“

Aime: „Tere jälki, sait sa puuri?“

Madis: „Sai külh.“

Mari: „Oi, esäkene! Kodojānes!“

Madis: „Jah, ma osti sullõ kodojānesse.“

Mari: „Nii väkev!“

Hilda: „Tere, Madis! Kae, ku illos kodojānes. Mari, sjoo om küll hää sünnüpäävakink sullõ!“

Madis: „Om jah. Panõmi tälle nimes Nõpsi.“

Nüüd om perren üts liigõ viil – kodojānes Nõpsi.

Maido Naudi

4. klass, Osula Põhikool

Oppaja Kristina Siska

7.–8. klass

1.–2. kotus

Kahruteenus

Sõna „kahruteenus“ om üts nalaasi. A kost tuu ütélüs periselt tull? Mille taa kahrõga köüdet om? Mõnõlõ teist tulõ vast taa vana lugu miilde, kos kahr kaitsõ umma sõpra kärbläisi iist ja ku üts kärbläne sõbralõ päähä istsõ, võtt kahr mõtlõmalda rassõ kivi ja lei kärbläsele nii, et tekk sõbralõ kah lõpu pääle.

A ma või sullõ salahusõ vällä üteldä, et tuu om õnnõ prantsusõ muinasjutt. Ei tiia, kas seo om õigõ vai ei olõ, aga mõtsarahval om tuust tävveste tõnõ lugu, ja tuu juhtusigi tan, Võromaal. Är küsügü, kuimuudu ma tuud tiia, a sullõ ummõhtõ tuu är kõnõlõ.

Karula mõtsan elli üts kahr – tä oll nuur ja tukõv ja väega lahkõ tõisi mõtsaeläjidega. Ütskõrd nakas täl väega ikäv. Tõsõ eläjä olli täl jo mitu kõrda külän käünü ja süvvä kah es olõ täl vaia otsi. Kuusigu takan pedäjäpalon oll väega hää mustigakotus, kost jakku süvvä viil terve kuu. A talvõunõ aoni tull õks midägi tetä.

Kahr läts sõbra salutialasõ (eesti keelen *salutihane*) käest nõvvu küsümä. Tä löüdse pia seldsilidse kõo otsan tsiristelemän.

„Tere, karvakask! Kuis sul käpp käü?“ laul salutialanõ tervitüses.

„Kuulõ, mul om üts murõ. Talv om viil kavvõndan ja mul olõssi vaia midägi tetä. Või-olla sa tahat minno mõnõ tüü mano abis?“

„Oh, ma saa esi kah toimõ, a mul om üts hää mõtõ,“ ütél tsirk. „Ma olõ tuvidõ käest kuulnu, et idofirma omma väega moodun. Idosit olõ-i sääll midägi, a sullõ passis külh – nakkat avitama tõisi mõtsaeläjijit vai mõnõ maraga. Midä sa arvat?“

„Oh ma ei mõista midägist arvada,“ ütél kahr, „a taa om külh üts huvitav mõtõ!“

„Muidoki om!“ tsäägat tialanõ. „Sa võinu alosta... kahruteenüse pakmist!“

Pääle sõbra tennämist läts kahr kodo poolõ, kuigi tä noist idodõst häste arvo es saa. A tõisi eläjide avitaminõ paistu tävveste hää ettevõtminõ. Tä otsust pruuvi ja pand suurõ tammõ mano kesk mõtsa üles kuulutusõ, kon tä kõnõl umast kahroteenüest.

Mõnõ päävä peräst tull kahru koopa läve pääle oravakõnõ, kiä oll tammõ man tõhvõ korjanu ja kuulutus nännü. Tä oll hindäle joba pallo talvõsüüki kodo toonu, a nakas pelgämä, et tuust külmä talvõga siski küland olõ-i. Tuuperäst pallõl tä kahru appi kuusõkukkõ otsma. Kahrul oll edimädse teljä pääle hää miil ja tä oll nõun õkva appi minemä.

Pia ollgi kahr oravidõ kodo lähkün kuusõkukkõ korjaman. Orrav läts kavvõmbahe mõnd pedäjät otsma ja jätt kahru ütsindä. Ott tahtõ väega hinnäst hääst külest näüdädä ja tüüt usinahe. A piä olli vahtõ kuku otsan ja paistsõ õnnõ vana.

Kahr kai ümbre ja silmäs ütte väega korgõt kuust ilosidõ kukkõga ladvan. Orrav olõs väega rahul olnu, ku nuu kätte saanu, a nii korgõlõ peläs kahr ronni. Midä tetä? Pia sai tä arvo, et märkmine ei olõ timä tugõvamb puul. Ku saa-i nõvvuga, sõs saa kahr jovvuga! Nii otsust tä puu ütekõrraga maaha murda. Tä võtt ümbre tüve kõvva kinni ja nigu maadlusõn tekk kuusõl sälä prügütses. Ku puu küllüli maan oll, es olõ rassõ kukkõ ossõ külest kokko korjada.

Äkki näkk kahr kuusõossõ vaihõlt midägi esieralist – säält paistsõ suurõmb mulk. Kahr kaie mulgu üle: seen oll... mitu süldä kuusõkukkõ. Ku kahr tuud näkk, oll täl väega hää miil: nüüd või tä orravalõ suurõ saagiga häädmiilt tetä ja kimmäle om orrav uma suurõ abimehe üle väega uhkõ. Pilgu peräst karas orrav puie vaihõlt vällä – tä oll kõvva kuusõ sadamisõ müdinät kuulnu.

Kahr alost rõõmsalõ: „Oravakõnõ, tulõ kae! Lõüdse siist puumulgust pallo kukkõ! Midä sa arvat, kas...“

A kavvõmbahe tä es jõvva tuuperäst, et orrav tsusas uma piiksuhelüga vaihõlõ: „Ull kahr, mis sa ummõhtõ teit! Sa olõt mu kodokuusõ maaha murdnu! Ku sa tiiäs, ku kavva ma otsõ hääd pesäkotust. Ja sõs viil korjamisõtüü! A sa ait kõik hukka! Oh minno, vaest eläjät!“

Kahr hiitü är ja läts aigu, inne ku täl sõna suust vällä tull. „Ah et seo ollgi su mulk. Ma es tiiä, a ma või avita sull vahtõ puu lõüdä,“ mõmisi kahr.

„Ma su api inämb ei taha! Või-olla sa ajat viil mäantsegi asja segi, lüüt kellelegi ullist pääst kiviga päähä vai tiit midägi viil ullimbat. Ma ei taha su teenüssit inämb tarvita. Ja soovida tuudsamma ka tõisilõ mõtsan,“ selet pahanu orrav.

Es avida ka kahru andispallõminõ, orrav käsk täl kodo minnä (täl jo kodo viil alalõ!). Pettünü, et timä teenüsest midägi hääd es tulõ, kõmpsõ kahr tassakõistõ kodo poolõ.

Tii pääl näkk tä umma sõbramiist salutialast paiuossa pääl tsiristämän.

„Mille sa nii kurb olõt? Kas firmal omma rassõ ao?“ küsse tialanõ murõlidsõlt.

„Ma tahtsõ õnnõ oravalõ abis olla, a asi läts aia taadõ. Ma joht ei taha taad kahruteenüst edesi tetä,“ vastas kahr.

„Ah, mis sa õks murõhtat – nuuril ettevõttil tulõ ütteluku mõni hädä ette. Sa ummõhtõ tahtsõt õnnõ hääd. Ega tuu ido-asi ei olõki inämb midägi. Kuuli õkva tuvidõ käest, et kõik naksiva pruukma hoobis õgasugumaidsi pilveteenüssit.

Kahru miil läts sõbra juttu kuuldõn tsipa rõõmsambas. Pilvõasjast tä viil arvo es saa, a tujo läts parõmbas ja viisikõist mõmisõdõn astsõ tä kodo poolõ.

Seo johtuminõ es jää mi kahrulõ viimätses. Tuuperäst omgi Karula mõtsarahval sääne ütlemine – kahruteenüs.

Ernst Jaak Liivat Uba

9. klass, Rõugõ põhikooli Haani opikotus

Oppaja Kersti Leit

1.–2. kotus

Mille Haanimaal siile ei olõ

Mu vanaesä üteli kõgõ, et siili omma hää eläjä: nä söövä putukit ja kahjotegijit. Tuuperäst valiti siil ka aasta eläjä. Kahjos ma latsõna siile es näe. Vanaesä üteli iks, et Haanimaal jo siile ei olõ.

A kõnõldas, et nii ei olõ alati olnu. Kõrd muistidsõl aol elli siili õnnõ Võromaal. Põlvi kaup olliva nää tulnu kavvõlidsõ maa takast ja valinu seo kandi kodos. Näist saiva seo kandi esändä – ütski putuk es saa maa seest vällä tulla, pelgämädä siili rünnakut. Rebäsit ja kullõ oll nii vähä, et nä es jõvva siile är süvvä, ja siile sai pallo.

Siile ülembvõim oll tõisilõ eläjile rassõ, näide süük süüdi är ja elokotussõ rüüstäti. Viimädsen hädan jäi üts võimalus, kuis hinnäst avita – ehitä tarõ korgõ kundi otsa. Oll teedä siile nalakas nõrkus: nä ei saa kundi otsa ronni, viirdüse õkva alla. Tuul aol oll Haani viil tasanõ maa, nii saiva siili egäl puul liiku. Sjood tiiden püüdse eläjä ummi pessi puie otsa ehitä. Mõnõ putuga ja tsirgu pässi niimuudu siile nuhklusõ käest, a suurõmbilõ eläjile es olõ tuust api. Näilegi es olõ siilega jagõlõminõ miilmüüdä, a egapääväne kiusaminõ tull är kannata.

Ütel pääväl sattu sinnä kanti Kalõvipoig üten Vanapaganaga. Nä tahtsõ jõudu pruuvi ja otsusti köüdsevidämist tetä. Tasadsõ maa pääl om tuud jo hää kõrralda. Lätski tõmbamisõs: kõrd oll Kalõvipoig kõvõmb, kõrd Vanapakan. Nii nä tirisi säidse päivä ja lõpus sai Kalõvipoig vastadsõst jako.

Sjoo suurõ tüü pääle oll maa üles күntü ja peris mägidses muutunu. Nigu mi tiiami, tekkügi nii Haani korgõmaa. Pääle maastigu oll midägi viil muutunu. Minkagiperäst es olõ inämb üttegi siili nätä. Eläjä es tiia, mia oll juhtunu, ja pikapääle unõhti nä är nii siili ku ka näide võimu.

Mia sõs periselt juhtu? Tull vällä, et Kalõvipoja ja Vanapagana luuduilt kundõlt olli siili suurõ vungiga üle kõgõ Eestimaa viirdünü. Mõnõ es saa pidämä inne Harjumaad. Nii saivaki siili elupaiga üle kogo maa, vällä arvat Haanimaa.

Erik Hendrik Liivat Uba

9. klass, Rõugõ põhikooli Haani opikotus

Oppaja Kersti Leit

3. kotus

Ku ma olõssi oppaja, sis...

Ku ma olõssi oppaja, sis olõssi ma kimmähe riaalainidõ oppaja – matemaatika, keemiä ja füüsika. Ma olõssi sääne oppaja, kelle tunnin tetäs pallo tüüd ja aigu ei raisata, saman oppasi nii põnõvalt ku võimalik ja teesi pallo nalla ja toosi pallo näütit periselost. Nuid, kiä mu tunnin ei kullõ ja mu vaiva ei avvusta, ei avvusta ma kah. Tuu, et näil om vajja hindõ kõrda saia trimestri lõpus, olõ-i mu murõ, vaid latsi tegemäldä tüü ehk tunnin mittekuulõminõ. Ma pakussi opilaisilõ võimalust pääle tundõ mano opman ja olümpiaadõs ettevalmistust tegemän kävvü.

Ma tahassi olla sääne oppaja, nigu omma mu füüsigaoppaja Ando ja keemiäoppaja Tiina. Nä oppasõ ägedält, miildejääväle ja kullõmapanõvalõ ja tegevä ka nalla. Ma tahassi olla oppaja, kes jääs miilde ja kelle tunnõlõ tagasi mõtõldõn, pääle keskkooli vai ülikooli lõppu, tulõva miilde vahva ao, naar, opmisõn käküssin olõv põ nõvus ning muu hää mälestüse. Ma tahassi olla sama hää oppaja, ku omma olnu mu oppaja. Teno näile ja aolõ, mis nä kulutiva mu pääle, omma tulnu kõik mu olümpiaadõ ja võistluisi hää tulõmusõ.

Ma tahassi olla oppaja, kelle tundi tulõk es tekütänü halvu emotsioonõ. Ma tahassi olla kõgõ parõmb oppaja, kiä ülepeä olõman om.

Roland Käär

9.klass, Parksepä keskkool

Oppaja Leiu Sulg

Eripreemiä

Üükakk Peetre aknõ takan

Tere! Mu nimi om Roos. Ma pia ütlemä, et mu elo ei olõ olnu kerge: kuul, hädä perekonnan ja muu murrõ. Mullõ väega miildüse suvõvaihõao pääva, selle et sis ma saa tetä tuud, miä miildüs. Mullõ miildüs mõtsan jalota, lumbin ujoda, niisama joosta. Mineva suvi, ku aknõst välla kai, näi aida katussõ pääl üükulli istman. Ma pidäsi tedä väega nunnus ja esierälidses mi aian. Üükullõ ei olõ periselt olõmangi, nä omma kaku. Tuu kakk käve päiv-päivält mu aknõ taadõ. Ma panni tälle nimes Piitre, selle et seo oll mu vanaesä nimi. Vanaesä hoitsõ minno väega ja täl oll ka kunagi kakuga sõprus olnu.

Tuust kakust sai mu vahtsõnõ sõbõr. Tä oll olõman, ku ma iksõ, naardsõ vai laulsõ. Üts õdak, ku tä jälki aknõ all istsõ, sai ma tälle pai tetä. Mul oll tuu pai peräst väega hää miil.

No käü Piitrõ harvõmb aknõ takan, täl omma uma elo ja tegemise. Mul om väega hää miil, et mul om sääne sõbõr. Mu elo om nii pallu rõõmsamb. Egäl inemisel piassi sõber olõma, kas tõnõ inemine, elläi vai lind.

Kaisa-Kristiin Mõttus

7. klass, Antsla gümnaasium

Oppaja Liivia Rebane ja Anu Silm

Eripreemiä **Ja ussõ takan oll...**

Oll vaikus nii, et kõrva kumisi. Nika ku kiäki ussõ pääle koput ja vaikusõ murdsõ. Ma hiitü nii kõvva. Olli ütsindä koton, selle et esä ja imä olli tüül. Ma naksi ust vallalõ tegemä, ku telehvon võbisõma nakas. Lätsi kaema, kiä kõlistas. Koputaminõ läts edesi ja kõvõmbas. Mullõ kõlistadi võõra numbrõ pääle. Es mõistaki, midä tetä. Naksi sõs ussõ poolõ minemä. Ma tei ussõ vallalõ. Mu kihä es liigu, ku uss vallalõ läts, selle et ma väega hiitü. Mu iin saisõ mu ammu koolnu vanatädi. Tä oll joba viis aastakka kadonukõnõ.

Vanatädi naarat mullõ ja kai õkva silmä sisse. Hirm kattõ ja ma naksi timä käest kõkkõ küsümä. Tä õnnõ muias mullõ vasta, es ütle midägi. Uss läts äkki pauguga kinni ja ma heräsi üles. Tuu oll õnnõ uni. Nii mõtli ma viil kavva uma vanatädi pääle, kes oll elon üts hää inemine.

Luisa Kurss

7. klass, Antsla gümnaasium

Oppaja Liivia Rebane ja Anu Silm

Eripreemiä **Miä minno ütten haard?**

Minno haard suurõmbalt jaolt ütten muusiga. Ma kullõ muusigat paaigu õga päiv, nii koton ku ka kuuli minnen ja säält tagasi tullõn. Muusiga om mullõ väega tähtsä, sest avitas mul tujju nõsta ja mõttit rahusta.

Ku ma olõ rõõmus, sis kullõ kipõmbat ja lõbusambat muusikat, a ku ma olõ kurb vai väsünü, sis kullõ aiglasõmbat ja rahulikumbat muusikat. Ku ma taha ütsindä olla ja ummi mõttit mõtõlda, kullõ muusikat kõrvaklappõga. Muusiga avitas mul ka oppi, ku ma tii kodotüüd. Sis ei olõ nii vaiknõ ja om kergemb hinnäst kokko võtta.

Ma ei mängi üttegi pilli, a ma tahassi tulõvikun oppi kitarrri mängmä. Ma kae vahel ka puutrist TikToki klippõ ja kullõ säält muusikat. Arva, et muusiga om hää aoviidüs, ku ei võta väega

pallo aigu ja tege meele hääs. Muusiga om mu elo üts osa ja ma ei kujoda ette päivä ilma muusikalda. Muusiga om mullõ tähtsä nii parhilla ku ka tulõvikun.

Helena Karu

9. klass, Parksepä keskkuul

Oppaja Leiu Sulg

Eripreemiä

Kunstmudsu vai perismudsu puult vai vasta?

Kunstmudsu om täämbädsel pääväl üts suurõmbit teemasit ja ma olõ kunstmudsu vasta. Ma olli kunagi üts suur kunstmudsu kasutaja ja sisendi hindäle, et ku lasõ tuul uma aoluu tüüvihi är täütä, sis õks mõtlõ ütlen ja opi, no lõpus sai arvu, et tuu süü mu mõtlõmisõ är. Muidogi saa panda kunstmudsu ka minno oppama, et tä ei ütlesi lihtsäle vastussit ette.

Kunstmudsul om väega suur mõjo keskkunnalõ ja kliima lämmämbäs minekile. Ma taha-i, et mu latsõ piässi nägemä talvi, koh olõ-i lummõ. Kunstmudsu olõ-i muidogi ainus mõotaja kliima lämmämbäs minegi man, a kõik muutusõ saava alostusõ väikeisist sammõst. Ma looda, et tulõvikun saa tuust rohkõmb inemisi arvu, kuigi prõlla, ku õgal puul kunstmudsu kitetäs, kõlas sjoo väega luutusõlda.

Kerdo Murde

9. klass, Parksepä keskkuul

Oppaja Leiu Sulg

10.–12. klass

1.–2. kotus

Savvusann – meile pühä ja kallis

Täämbädsel pääväl, ku kõik inemise juuskva ringi ja vahtva päiv läbi ummi nutitelefonnõ, tundus, et vana ao tarkusõ omma är unõtõtu. Inemise juuskva ütest kotussõst tõistõ, jätä-i hindäle aigu hengädä ega mõtõlda, kiä nä periselt omma. A meil tan Võromaal, uma perre

ringin, om viil kimmäle alalõ üts väega vana ja kallis kommõ – savvusannan käümine. Taa ei olõ meile õnnõ ihomõskminõ, seo om midägi pallo süvembät ja suurõmbat.

Ku tulõ puulpäiv, sis nakas sannan tuli palama. Esä kütt sanna mitu-mitu tundi, hoit silmä pääl, et tuli olõssi tasanõ ja leil õigõ. Tä vali kimmäle lelapuu, et savvu hõng olõssi puhas ja makus. Tuu aig, ku sann küttüs, om terve talo pääl sääne hää ja vaiknõ uutminõ. Savv nõsõs korgõlõ taiva poolõ ja kõik külä tund, et sanna-aig om käen.

Sannan olõ-i kihotamist ega takanajamist. Sannalava pääl turgutadas nii ihho ku vaimu. Ku sann om kütet ja savv vällä lännü, läämi kõik ütenkuun sanna. Sannalaval om hämmär ja mõnosalt lämme. Savvu hõng om nigu vanaimä kalli – turvalinõ ja kodonõ. Mi vihtlõmi värsket kasevihaga, miä pand vere liikma ja võtt väsumüse luust ja liikmist vällä. Sannalava pääl tulõva egäsugumadsõ vana jutu ja jorina miilde. Sanna takan om külm kaivovesi, miä virgutas iho üles ja pand põsõ palama.

Ku sannast lõpust vällä tulõt ja rätigu ümbre võtat, sis om sääne tunnõ, nigu olõs vahtsõst sündünü. Kõik murõ omma sannavaimulõ antu ja süä om rahul. Seo kommõ hoit meid perren kuun ja oppas meile, et elon om vaia aigu ka hindä jaos. Seo om mi esivanõmbidõ perändüs, midä tahami hoita ja tulõviidsi põlvi jaos alalõ jättä. Savvusann om mi vägi, mi puhastus ja mi süä.

Mairo Paabut

11. klass, Põlva gümnaasium

Oppaja Merili Ermel

1.–2. kotus

Ja ussõ takan oll...

Õdak inne oll sõbral sünnüpäiv, ja nigu säändsil õdagil iks, oll pallo nalla ja juttu ja aig läts kipelt. Kõrraga kaie, et kell om nii pallo, et viimäne aig om kodo minnä. Ku ma lõpus sängü jõudsõ, olli joba varajadsõ hummogutunni. Oi ku makus tuu uni oll ja võiolla näi ka ilosat unenäko, kuni naksi läbi unõ kuuldma, kuis kiäki koputas ussõ takan. Siis virgusi ja tõmmassi mõne rõivahilbu sälgä, tei ussõ valla ja ussõ takan oll postimiis.

Ma saiso sääl ussõ pääl nigu soolasammas ja vahtsõ tuud koputajat ja timä vahtsõ minno kah. Tä naarat mullõ laia lõvvaga ja andsõ mullõ kirä. Ma saiso, kiri käeh, ja eski es mäletä, kas ma teda tennässi, a timä läts joba trepist ala. Ma pandsõ ussõ kinni ja vahtsõ tuud paprõst ümbrikku nigu ilmailmet.

Egä päiv saa ma kümmit e-kirju, e-sõnomit ja meile, a nüüd oll mu käen peris kiri. Ma olli kimmäs, et mõni mu sugulanõ eelmädsest aastagasaast saatsõ taa. Käe värisivä ja süa pesse seen, ku ma tuu kirä valla tei. Kirä seest löüdsõ ma umas üllätüses hindä ID-kaardi ja vahtsõ esihindä pildiga tõtt. Tulõ tunnista, et ku tundus, et elo om kolinu veebi, sõs om viil alalõ midägi säänest, miä on ehtsä ja midä saa sõrmi vaihõl katsu ja hoita.

Triin Neeno

11. klass, Põlva gümnaasium

Oppaja Merili Ermel

3. kotus

Minevä suvõ paasapäävä

Minevä suvõ paasapäävä ollimi sõsaraga kalmõhtõaiah matussidõ pääl käümäh, ku mullõ tull vasta mi lell. Ja nigu iks kombõs om, terehtimi viisakahe ja aimi veidü juttu. Kell oll joba keskpäävä lähkün ja mu sõsaratütrel nakas kõtt tühäs minemä. Suvva es saa anda, selle et vanaimä oll kõgõ opanu, et inne suvva tohe-i, ku kerkokella omma löönü ja ümbre kerigu om käüdü.

Tuu pääle ütäl lell, et mis mi last kiusami. Proomõ tälle selges tetä, et meid kõiki om nii kasvatõdu ja tuu piät ka tulõvadsõ sugupõlvõ är opma. Ollimi lelläle asa pialaigu selges tennü, ku tull vanaimä ja naas samma juttu ajama. Tuus aos saimi sõsaraga mõlõmba arvo, et eski mi jaos omma kotusõpäälidse kombõ ja pruukmisõ tähtsämbä ku vanõmbalõ põlvõlõ.

Mi vanõmba ja vanavanõmba käävä esi aoga ütän ja ei aja noorõmbilõ vannõ kombit pääle. A mi mõtlõmi kõrrast inämb tuu pääle, ku tähtsä om kotussõpäälitside pruukõ alalõhoitminõ ja vannõ kombidõ edesiandminõ vahtsilõ põlvilõ. Seenimaani omma noorõ paigapäälitset kombit

kõvva hoitnu ja avvu seen pidänü ja ma looda süärest, et tulõva põlvõ tegevä niisama. Mitte kohussõ peräst, a umast tahtmisõst.

Kairit Kõomägi

12. klass, Vahtsõliina gümnaasium

Oppaja Triinu Laan

Eripreemiä

Tandsutaivas

Ma videle nurmõ pääl ja kae taivahe. Tuul kiigutas pilvi üle taiva – kõrd kipembahe ja siis tulõ jäl vaiksõmp sõit. Pilve moodustasõ lambit, jänessit, üts draakon ja mitu-mitu minioni.

Ja sis, päält pilvilda hetke, tands graatsilinõ tandsja lavalõ.

Ma väega armasta tandsmist ja tuu taivapreili tulõtas mullõ miilde, et ma olõ-õi ammu üttegi poognat võtnu. Aja hinnäst võiuilivilälalt pistü: nurm um lihtsäle võrradu kõllanõ väli. Käänä näo päävä poolõ, tõmba kopsu värskit keväjähõngu täüs ja siruda käe taiva poolõ. No külh um hää, meele tege rõõmsas.

Ma keerota hinnäst – olõ võiuiliviläläl ku taivatandsja. Hüple ja karglõ, siruta jalgu ja kässi.

Süämehe tegünes mõnus lämmi ja esiki kängildä varba läävä lämmäs.

Ma tandsi ku taivas, unista unistuisi, tandsi ku meeledü. Üts lauluviis lõpõs ja tõõnõ, minka perrä hää sammõ säädi, kõnd mu pään õkvalt asõmõlõ.

Lõpus, ma esiki ei tiiä, pallo aigu müüdä um lännü – sata väsumüsest maaha. Jah, pää käü ringi, a ma olõ õnnõlik. Nii õnnõlik, et naara suurõ helüga.

Taivatandsja um järgmiidsi taivalavadõ pääle edesi rännänü. Vaikus um võtnu jäl mu seehn maad.

Kleer Vodi

12. klass, Parksepä keskkool

Oppaja Leiu Sulg

Eripreemiä

Ku ma olõssi oppaja, sis...

Ku ma olõssi oppaja, sis ma ei tahassi külh olla kiäki, kiä latsi hiidütäs. Ma tahtnu olla sääne oppaja, kedä tasaligult kullõldas ja kedä ei pelätä. Mullõ olõs tähtsä, et koolilatsõ tundva hinnäst klassin vabalt ja tõtõst, et oppaja näid kah kullõsi. Ma usu, et opminõ om pallo kergemb, ku inemine tund hinnäst klassin häste.

Ku ma oppaja olõ, proovi tunni teemat lihtsahe seletä. Ma kõnõlõ opilaisilõ arru saia olõvan keelen ja tuu periseloliidsi näütit, et opja saasi arvo, mille tuud tiidmist üle pää vaia om. Mul ei olõ midägi tuu vasta, ku kiäki midägi õkva ei mõista, selle et egäüts opp uman tempon. Ma annassi oppajana arvosaamisõs aigu.

Mullõ olõssi tähtsä ka kõiki üttemuudu kohtlõminõ. Ma es tennü vaiht tugõva ja nõrga opilasõ vaihõl. Ku kinkalgi om halb päiv vai murõ, tahassi ma oppajana tedä avita. Olõ-i vaia äkiliidsi otsussit. Oppaja ei piä olõma mitte õnnõ opiaine asatundja, a ka inemine, kinkalt noorõ saava tukõ.

Ku ma olõssi oppaja, sis tahassi opilaisilõ sisendä usku, ku nä esi hinnäst ei usu. Mu meelest om päämine, et oppaja avitas noorõl inemisel hinnäst kimmäna tunda ja hää inemine olla.

Kerdo Roodes

11. klass, Põlva gümnaasium

Oppaja Merili Ermel

Eripreemiä

Minno haard muusiga

Mu meelüstegevüs om pillimängmine. Egä päiv, ku kooli- ja kodotüü omma tettü, istu ma trummi taadõ vai võta uma kitra kätte. Mullõ miildüs vahtsit lugusit oppi ja vanno lemmikit mängi. Muusiga tege mu rõõmsas ja avitas mõttit rahusta, esieränis ku olõ väsünü vai tujost är. Mõnikõrd tii ka väiku etteastõ sõbrulõ vai perrele ja nä naarva ja plaksutasõ – tuu pand mind viil inämb harotama.

Vaihõpäääl tii TikToki videoid, kon mäangi ummi lemmiklugusit ja laula ütten. Mõnikõrd pruugi naljakit kavõriversioonõ, et sõbra saasi naarda. Tuu om vahva viis ummi oskuisi näüdäda ja samal aol sõproga läbi kävvü. Muusiga ja TikTok tävvendäse ütstõist – üts and inspiratsiuuni, tõnõ and võimalusõ tuud jaka.

Mullõ miildüs ka muusiga kaudu vahtsit asjo oppi. Näütüses opsõ ma veidse ao iist kitraakordõ, miä tundusi algusõn keerolidsõ, a harotamisõga sai asi selges. Olõ arvo saanu, et ku midägi miildüs tetä, ei tundu aig kunagi pikk ja opminõ om lust. Muusiga om mu lemmikviis olla luuv, hinnäst lõdvas laskõ ja rõõmu tõisiga jaka.

Raimond Änilane

11. klass, Põlva gümnaasium

Oppaja Merili Ermel

Eripreemiä

Minno haard mu vahtsõnõ aoviidüs

Mu vahtsõnõ aoviidüs om juuskminõ. Ma joosõ pia egä päiv, ütškõik, määne ilm om. Edimält naksi juuskma tuuperäst, et kihälise kasvatusõ tunnin oll tuud vaia. Ma es usu, et taast asast midägi vällä tulõ. Aigopiten sai ma arvo, et juuskminõ avitas mul rahuligumbas saia ja mõttõ laadnambas aia.

Ku ma joosi, sõs olli ütündä ja sai ummi mõttit mõtõlda. Tii lätt läbi mõtsa ja nurmõ ja mõnikõrd ka üle vagajidõ külä. Ma kuulõ tsirkõ laulu ja tunnõ, kuis heng tasadsõmbas jääs. Taa om aig, ku ma inämb kooliasjo ega telefoni pääle ei mõtlõ.

Juuskminõ oppas mullõ kannahust. Kõigil päivil ei olõ pallo energiat ja tõnõkõrd väsü kipõlt är. Ma iks proovi edesi minnä ja ei anna alla. Ku ma mõista hindäst jako saia, sis tunnõ, et olõ vaimult kõvõmb.

Ma joosõ vaihel ka kuun sõpruga. Kõnõlõmi ja naarami ja tii tundus nigu veidü lühkümb. Mu meelest om egäl noorõl vaia ütte tegevust vai aoviidüst, miä hoit tä kihä kimmä ja vaimu tasakaalun. Mullõ om tuuperäst juuskminõ meele perrä, et taad saa tetä egäl aol ja vanussõn ja massulda.

Rasmus Villako

11. klass, Põlva gümnaasium

Oppaja Merili Ermel

Eripreemiä

ku oppajal satassõ klaasi / prilli saas vai tuhandõs kildakõsõs maaha

kas sis ikkõ vai naarda

ku president trepist kolinaga ala satas ja häbü peräst veidükese vereväs lätt

kas sis ikkõ vai naarda

ku kasarmun valgõkraest mundrimiis päiv otsa rüük

kas sis ikkõ vai naarda

vai olõs targõmb hillä-tassa olla

Verner Breidaks

12. klass, Vahtsõliina gümnaasium

Oppaja Triinu Laan

Eripreemiä

Ma heräsi ütspäiv ja mõtli,

kas ikkõ vai naarda.

Kai piiglihe,

hiusse olli sassin ja soki olli esi paarist.

Kas ikkõ vai naarda.

Sõs tull miilde kontrolltüü, miä om täämbä, mitte hummõn.

Veidü tahtsõ ikkõ.

Peräkõrd tekse mõlõmbat.

Iksõ uma sassin elo üle,

a naarda sai üle küle.

Krislin Kuljus

12. klass, Vahtsõliina gümnaasium

Oppaja Triinu Laan